

В. Т. Окіпнюк

Комітет державної безпеки УРСР

КОМІТЕТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УРСР Засн. 1954 як складова частина Комітету державної безпеки СРСР. Його повноваження та організац. структура повністю відповідали повноваженням і організац. структурі КДБ СРСР. Їх визначено з ухваленням Кримінал. (1960) і Кримінально-процесуал. (1961) кодексів УРСР. Слідчі КДБ при РМ УРСР мали право вести попереднє слідство у справах про зраду батьківщини; шпигунство; терорист. акт; терорист. акт проти представника іноз. держави; диверсію; шкідництво; антирад. агітацію і пропаганду; організац. діяльність, спрямов. на вчинення особливо небезпеч. держ. злочинів, а також про участь в антирад. організаціях; про особливо небезпечні держ. злочини, вчинені проти ін. держав трудящих; розголошення [державної таємниці](#), воєн. таємниці та втрату документів, що їх містять; [контрабанду](#); масові безпорядки; незакон. виїзд за кордон і незакон. в'їзд до СРСР; порушення правил міжнар. польотів; передання іноз. організації відомостей, які складають служб. таємницю. Станом на 1960 до структури КДБ УРСР входили центр. апарат, територ. органи в областях (упр. КДБ), апарат уповноважених у містах, р-нах, на залізнич. станціях (останні 1967 реорганізов. у міські та рай. відділи або відділ. КДБ). У структурі центр. апарату діяли 1-е (розвідка), 2-е (контррозвідка) й оперативно-тех. упр., радіоконтррозвідув. служба, 10-й (обліково-архів.), слідчий, 8-й (шифрув. зв'язку), уряд. зв'язку, фінанс., госп. відділи, слідчий ізолятор, секретаріат. Органи військ. контррозвідки й особл. відділи, розташ. на тер. УРСР, перебували у прямому підпорядкуванні 3-го гол. упр. КДБ СРСР. Після перейменування КДБ при РМ СРСР у КДБ СРСР, згідно з указом Президії ВР УРСР від 20 липня 1978 КДБ при РМ УРСР також перейменов. у КДБ УРСР. Формально, відповідно до Конституції УРСР 1978, КДБ належав до категорії союзно-респ. держ. комітетів і мав перебувати у подвій. підпорядкуванні як РМ УРСР, так і КДБ СРСР, однак фактично керівництво органами держ.

безпеки здійснювали вищі парт. органи СРСР – ЦК КПРС і його політбюро.

В УРСР після ухвалення ВР 16 липня 1990 [Декларації про державний суверенітет України](#) взято курс на побудову влас. органів держ. безпеки. Відразу після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 (див. [Акт проголошення незалежності України](#)) ВР України ухвалила постанови «Про політичну обстановку на Україні і негайні дії ВР України по створенню умов неповторення надалі військового перевороту», «Про департизацію державних органів, установ та організацій», «Про військові формування в Україні». Згідно з цими актами всі дислоков. на території України військ. формування, зокрема КДБ і його війська, підпорядковувалися ВР України. Співроб. органів держ. безпеки протягом 10-ти днів мали припинити членство у будь-якій політ. партії та русі, а до 1 листопада 1991 на розгляд ВР України мав бути внесений проект закону про органи держ. безпеки України. Станом на 1991 у структурі КДБ УРСР діяли 1-е (розвідка), 2-е (контррозвідка), 3-є (боротьба з організов. злочинністю), 4-е (контррозвідув. робота на транспорті), «З» (захист конституц. ладу і боротьба з тероризмом), 6-е (контррозвідув. захист економіки), 7-е (зовн. спостереження), оперативно-тех., кадрів, уряд. зв'язку упр.; «Р», інформ.-аналіт., 9-а (охорона кер. комуніст. партії і уряду), юрид., охорони, військ.-мед. служби; слідчий, 8-й (шифрув. і дешифрув. робота), 10-й (архів.), мобілізац., фінанс., госп., буд. відділи; інспекція, секретаріат і слідчий ізолятор. Відповідно до 3-го пункту постанови ВР України «Про створення Служби національної безпеки України» від 20 вересня 1991 КДБ УРСР ліквідовано, а його матеріал.-тех. базу (окрім матеріал.-тех. засобів підрозділів шифрув. зв'язку та служби охорони) передано *Службі безпеки України*. Підставами для ліквідації визначено необхідність повного реформування колиш. союз. і респ. системи органів держ. безпеки після проголошення незалежності України, ліквідації відомчого монополізму в сфері держ. безпеки (органи, що забезпечували шифрув. зв'язок, підпорядк. ВР України, службу охорони вищих посад. осіб держави передано до Респ. гвардії України), захисту інтересів держ. безпеки незалеж. України. КДБ УРСР очолювали *В. Нікітченко* (1954–70), *В. Федорчук* (1970–82), *С. Муха* (1982–87), *М. Голушко* (1987–91).

Рекомендована література

1. Коровин В. В. История отечественных органов безопасности. Москва, 1998;
2. Колпакиди А., Прохоров Д. Внешняя разведка России. С.-Петербург, 2001;
3. Млечин Л. М. КГБ. Председатели органов госбезопасности. Рассекреченные судьбы. Москва, 2003;
4. Маринин В. КГБ: структура и функции // В мире спецслужб. 2004. № 14;
5. Боковня В. М. КДБ УРСР в 1957–1964 рр.: Структура, завдання, права // Розбудова держави і права: пит. теорії та конституц. практики. 2013. № 6.

Бібліографічний опис:

Комітет державної безпеки УРСР / В. Т. Окіпнюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-4592>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).